

Księgi Rut, Jonasza, Tobiasza, Barucha, Daniela Estery i Judyty zalicza do tzw. pism mądrościowych, określając ich rodzaj literacki jako midrasz, w którym autorom tych ksiąg nie chodziło o historyczne wiadomości, ale o pewne religijne i kerygmatyczne pouczenia. Myślę, że w zasadzie ma rację.

Część II kończy autor jakby pewnym podsumowaniem, w którym stara się podać ogólną ocenę: *Wartości i znaczenie Starego Testamentu* (ss. 309—316). Wychodząc z założenia, że Stary Testament jest pismem przedchrześcijańskim, to jednak jest pismem, które poprzez zaakcentowanie roli przymierza Boga z człowiekiem, poprzez ideę obietnicy i wyboru oraz wypełnienia tej obietnicy prezentują fundamentalną teologię, która posiada „egzystencjonalną wartość dla chrześcijanina, jako kogoś, powołanego do życia w Jezusie” (s. 315). Autor opowiada się za starą augustynowską zasadą, że „Nowy Testament jest ukryty w Starym, Stary zaś znajduje swój wyraz w Nowym” (s. 361).

Trzecia część omawianej pracy zatytułowana: *Wypełnienie — Nowy Testament*, poza tym, że proponuje oryginalny podział pism Nowego Testamentu (np. wszystkie pisma św. Jana omawia łącznie: Ewangelię, Listy, Apokalipsę) jest zestawem bardzo cennych uwag nie tylko samego autora, ale wielu współczesnych egzegetów, którzy w tej kwestii są dziś wielkimi autorytetami. Na samym wstępie daje bogaty przegląd współczesnych poglądów na temat powstawania ewangelii i innych pism nowotestamentalnych, podkreślając dziś wielką rolę historii form, redakcji oraz środowiska, w którym powstawały pisma Nowego Testamentu, a szczególnie ewangelie.

Wiele pięknych słów wypowiada pod adresem św. Łukasza nazywając go ewangelistą Bożego miłosierdzia, który z właściwą sobie dokładnością historyka i człowieka uczonego wyakcentował w swej księdze niezwykłą wrażliwość Jezusa na ludzką nędzę i wszelkie potrzeby człowieka (s. 360). W ocenianiu sylwetki i działalności pisarskiej św. Pawła W. J. Harrington dobrze zestawiał współczesne poglądy dzisiejszych egzegetów na tę osobę, akcentując w jego nauczaniu rolę Chrystusa i Kościoła w historii zbawienia człowieka. Można by mu postawić pytanie, dlaczego w omawianiu treści Listu do Hebrajczyków, tak mało podkreślił rolę Chrystusa jako Arcykapłana? Wprawdzie tu i ówdzie przewija się wzmianka o ofierze Chrystusa, o Przymierzu, ale przecież ideą przewodnią tego jest Chrystus-Arcykapłan i teologia kapłaństwa.

Przy omawianiu pism Janowych przyjmuje aż pięć etapów w powstawaniu jego ewangelii tak, że czytając to odnosi się wrażenie, że udział św. Jana w napisaniu tej księgi był bardzo skromny.

Oceniając ogólnie omawianą pozycję należy z uznaniem podkreślić jej wielkie znaczenie, nawet choćby dlatego, że wszystkie potrzebne informacje na temat Pisma św. zostały zebrane w jednym tomie i zaprezentowane czytelnikom zainteresowanym tym problemem. Ważne jest tu także i to, że W. J. Harrington nie powtarza znanych nam już starych poglądów na temat Pisma św., ale przytacza liczne zdania najbardziej dziś znanych i cenionych egzegetów, przez co pozycję swoją czyni bardzo współczesną i nowoczesną. Można ją zalecić tym wszystkim, którym problematyka biblijna jest bliska i droga.

Kraków

KS. STANISŁAW GRZYBEK

O. AUGUSTYN JANKOWSKI OSB, *Królestwo Boże w przypowieściach*, Pallottinum, Poznań—Warszawa 1981, ss. 176.

O. prof. dr hab. A. Jankowski, znakomity teolog biblijny, powołany przez Pawła VI do Papieskiej Komisji Biblijnej w Rzymie, daje polskiemu czytelnikowi drugą już książkę poświęconą problematyce Królestwa Bożego.

Ta druga, jak zaznacza w przedmowie autor, nie jest wznowieniem pierwszej, bo „jest obszerniejsza i znacznie zmieniona”. Autor wyjaśnia w niej szeroko gatunek literacki przypowieści, omawia cel Jezusowej pedagogii ujawniającej się w nauczaniu w formie przypowieści, a przede wszystkim jasno przedstawia historię i sposób przekazu słów w formie ustnej, a potem fakt ich spisania. Przy omawianiu historii form stanowiącej *novum* w egzegezie, autor trafnie szuka jej korzeni w najstarszej Tradycji (Papiasz z Hierapolis). Nosiciele tej Tradycji (Apostołowie) przekazywali na wzór rabinacki „głos żywy i trwały pierwotnej katechezy”. Jest to docieklive i oryginalne spostrzeżenie autora.

Autor wprowadza też czytelnika w metodę redakcji form, „zapis dzieł czynów i słów Jezusa” i przypomina, że każdy ewangelista-redaktor miał swoje teologiczne cele, którym dał wyraz w redagowaniu przypowieści. Wyjaśnia też i stosuje w komentarzu potrójny kontekst życiowy „jednostki literackiej w Ewangeliach”, czyli tzw. postulat socjologiczny *Sitz im Leben* (sytuacja życiowa); w życiu Jezusa, w życiu pierwotnego Kościoła, wreszcie w żywym opracowaniu materiału przez redaktora-ewangelistę. Zastosowanie tych metod pozwoliło autorowi dojść do ustalenia sensu wyrazowego przypowieści, wydobycia z nich i podania w przystępny sposób myśli zbawczej. To są największe osiągnięcia autora. I one stawiają jego dzieło w rzędzie najlepszych opracowań w tym przedmiocie nie tylko w skali krajowej.

Autor omawia w sumie 34 przypowieści ewangeliczne, które sprowadza do 9 grup treściowych (Dynamika Królestwa Bożego, Wobec najwyższej wartości Królestwa Bożego, Królestwo Boże i istnienie zła, Nowa skala ocen w Królestwie Bożym, Opór wobec Królestwa Bożego, Konieczność wysiłku dla Królestwa Bożego, „Nowe Przykazania” wymaganiem Królestwa, Modlitwa prawdziwych synów Królestwa Bożego, Czujność na przyście Króla). Ponadto autor zamieszcza w swej książce skorowidz omówionych przypowieści, skorowidz biblijny, skróty i bibliografię.

Książka zgodnie z założeniami autora ma charakter naukowy, a zarazem otwiera kluczem rozległej wiedzy skarbiec objawionej nauki każdemu człowiekowi, który chciałby na co dzień w nabożnej medytacji zgłębiać tajemnice Królestwa Bożego. Książka ta jest więc jakby dwukondygnacyjna. Pierwsza kondygnacja, to ścisła analiza i synteza naukowa, gdzie autor stosuje nowe, uznane przez Magisterium Kościoła metody biblijne. Autor stosuje tu jednolity, przejrzysty schemat: Wprowadzenie do przypowieści, tekst biblijny oddany pięknym, a zarazem wiernym pod względem treści językiem, wnikliwe dochodzenie do sensu wyrazowego przez odwołanie się również do literatury apokryficznej, qumrańskiej, pytanie o źródło „Q” i uchwycenie istotnego elementu przypowieści (np. selekcja ryb, a nie opis ryb w sieci, por. Mt 13, 47—50).

Druga kondygnacja, to podanie bogactwa treści teologicznej o perennej wartości dla życia całego Kościoła i poszczególnego chrześcijanina. Twierdzenie to doskonale ilustruje przeanalizowana przykładowo przypowieść pt. „Sieć”, gdzie znajduje się pouczenie, że już Kościół pierwotny czekał na przypomnienie nauki o Bożej „długomyślności” w odniesieniu do zła (s. 57). Musiał bowiem borykać się z trudnymi sytuacjami (1 Kor 3, 1—13, Ga 1, 8—9, Flp 3, 18, Ap 3, 1. 10), które prowokowały do pytań i wyjaśnień. Do wyjaśnień o Bogu, który w swoim zbawczym planie przewiduje zło. Autorem tego zła jest szatan zmierzający do skompromitowania dzieła Bożego. Odpowiedzi udziela przypowieść. Bóg jest teraz bezmiernie cierpliwy, a potem będzie konsekwentnie sprawiedliwy. Stwarza człowieka wolnym, respektuje jego wolny wybór, wolne czyny, sam nie potępia człowieka, ale daje mu do końca czas na zwrócenie się do Siebie jako jedynego Dobra. Jeśli człowiek nie zwróci się do tego Dobra, na zawsze pozostanie od Niego odtrącony i potępiony z własnej winy i woli. Ta sama przypowieść „Sieć”

zawiera ważną naukę dla Kościoła. Ten w ziemskiej fazie nie nosi w swym tonie samych świętych, lecz i grzeszników. Przypowieść przekazuje wreszcie doniosłą naukę zbawczą dla konkretnego chrześcijanina z każdej epoki. Wzywa go, aby naśladował Boga, który ma czas i jest dalekomyślny. Ma więc posiadać wiedzę nie odnośnie tajemnicy sposobu, ale ujawnionego w przypowieści faktu współistnienia z dobrem zła i kierować się roztropnością w jego zwalczaniu. Chrześcijanin wczytany w komentarz tej przypowieści „czeka na to, by Szawel stał się Pawłem, albo ćwiczy się w cierpliwości, bez której nie ma miłości” (s. 58). Podobne wnioski zbawcze zawarte są we wszystkich przypowieściach poddanych doskonałej i wielostronnej analizie literackiej, egzegetycznej, teologicznej. Myśl zbawcza jest ukazana sumiennie, w oparciu o solidne badania, dalekie od uproszczeń i niedomówień. A ukazanie jej jest tym cenniejsze, że autor wielokrotnie dodaje autorytatywne wyjaśnienia Ojców Kościoła i często ilustruje prawdy Boże przykładami ze świata pozabiblijnego i cytatami ze współczesnej literatury, co pozwala z innego punktu widzenia ocenić doniosłość i aktualność nauki Jezusa w przypowieściach.

Książka o. A. Jankowskiego jest dojrzała, głęboko przemyślana, na wskroś nowoczesna z punktu widzenia metody badań, a jednocześnie wierna Magisterium Kościoła poprzez głębokie zakorzenienie w Tradycji, chodzeniu po szlakach *ipsissima verba Jesu* i żmudnym poszukiwaniu myśli zbawczej pochodzącej od Jezusa, a zredagowanej przez natchnionych autorów.

Książka jest bardzo wartościowa dla teologa, wykładowcy, seminarzysty i czytelnika świeckiego. Sama swą treścią się upomina, aby mogła szerzej wejść na pole nauki i na zagony biblijnego duszpasterstwa przez ponowne i zwiększone co do nakładu wydanie.

Poznań

KS. JAN KANTY PYTEL

H. LANGKAMMER, *Słownik biblijny*, Katowice 1982, Księg. Św. Jacka, ss. 168 + tablica chronologiczna.

W Polsce odczuwa się dotkliwie brak popularnego wprowadzenia w lekturę Pisma św. Chodzi zwłaszcza o opracowania typu leksykograficznego, które by w sposób zwięzły, a zarazem przystępny, wyjaśniały trudniejsze terminy napotymane przy lekturze Biblii. Rolę taką spełnia dotąd kilkustronicowy słowniczek dodany do Biblii Tysiąclecia. *Podręczna Encyklopedia Biblijna* i *Słownik Teologii Biblijnej* są od dawna niedostępne w sprzedaży, a (niezbyt starannie wydany) *Słownik Nowego Testamentu* tylko częściowo zaspokaja potrzeby polskiego odbiorcy. Z wdzięcznością przeto należy powitać inicjatywę o. prof. H. Langkammera OFM, kierownika Instytutu Biblijnego KUL i przewodniczącego Sekcji Bibliistów Polskich. Jego książka trafia w zapotrzebowanie „niewtajemniczonych” czytelników Biblii. Umiejętnie łączy charakter *Reallexikonu* i słownika teologicznego. Wprowadzenia do poszczególnych ksiąg biblijnych uwzględniają aktualny stan badań oraz — co niemniej ważne — ograniczone są do wiadomości niezbędnych, nie obciążając pamięci szczegółami. Zwięzłe redagowane hasła mogą więc stanowić prawdziwą pomoc także dla początkujących studentów teologii. Z tego względu szczególnie wartościowe są hasła syntetyczne, jak np. Ewangelia Dzieciństwa, Historia Izraela, Mił, Natchnienie, Źródło mów Pańskich. Praktycznym dodatkiem do książki jest dołączona luzem tablica chronologiczna, którą można konsultować w trakcie lektury haseł. Szkoda, że nie ma więcej map (tylko 5: Starożytny Bliski Wschód, Palestyna ST, Palestyna NT, Jerozolima NT i Podróże św. Pawła) i rycin w tekście, a re-